

Engelen uit Europa
A.W.F. Idenburg en de
moraal van het Nederlands
imperialisme

Auteur	Hans van der Jagt
Uitgever	Prometheus Uitgeverij, Amsterdam (2022)
Omvang	542 blz.
ISBN	9789044649444
Prijs	€ 45,-

Het Nederlandse ethisch-imperialisme was een merkwaardig fenomeen. Het gaat hier om een paradox in de meest letterlijke zin; een schijnbare tegenstelling, waarin het een niet zonder het ander kan. Goedbedoelde, morele welvaartsontwikkeling ging het Nederlands-Indië van de vroege twintigste eeuw als vanzelfsprekend gepaard met gewelddadige militaire expansie. ‘Niet knechten, maar verheffen’ was dan wel de mantra van de kolonisator, onder de streep ging het toch vooral om gebiedswinst en bestendiging van de koloniale gezagsrelatie.

Alexander Idenburg was de personificatie van deze stroming in de koloniale politiek. Zijn levenswandel is de moeite van het bestuderen waard. De antirevolutionaire politicus bekleedde de hoogste koloniale ambten. Hij was gouverneur van Suriname, gouverneur-generaal van Nederlands-Indië en driemaal minister van Koloniën. In die hoedanigheden drukte hij een fikse stempel op het koloniale beleid. Toch was er tot voor kort nog maar weinig over hem bekend. Een systematische analyse van zijn denken en doen ontbrak. *Engelen uit Europa*, de fraai uitgegeven handelseditie is van het proefschrift van Hans van der Jagt, vult dit gat in de historiografie op. Ter toelichting op de boektitel: het is wrang citaat van de Indonesische schrijver Pramoedya Ananta Toer. Nederlandse kranten omschreven Idenburg Ook weleens als ‘Engel van Europa’, die overzee de zegeningen van de Europese beschaving kwam brengen. Als landvoogd van Nederlands-Indië gedroeg Idenburg zich echter bepaald niet engelachtig. De man had twee gezichten. Hoewel hij het zelf waarschijnlijk graag anders had gezien, kenmerkte zijn regeerperiode zich door militair machtsvertoon en politieke repressie. De kolonie moest *coûte que coûte* worden behouden voor het moederland, zo leek het soms. Uiteindelijk zou die opstelling een ontwrichtende uitwerking hebben voor de instandhouding van het koloniale imperium. Dat Idenburgs progressieve idealen al snel werden overvleugeld door de praktijk, blijkt bijvoorbeeld uit zijn verhouding tot het Indonesische nationalisme

en islamisme. Aanvankelijk stond hij zulke antikoloniale bewegingen welwillend toe. Maar allengs groeide het ressentiment onder de bevolking tegen het Gouvernement. ‘Indië gist en bruist’, aldus een van de hoofdstuktitels. Hoezeer Idenburg het ook probeerde, hij kon de groeiende polarisatie niet stoppen. Dat beangstigde hem. Zozeer zelfs, dat Idenburg de laatste jaren als gouverneur-generaal vreesde voor zijn leven en smachtte naar het einde van zijn dienstbetrekking. Koningin Wilhelmina en andere regeringsleden waren erop tegen, maar een doktersadvies gaf de doorslag: Idenburg kampte met wat nu een stevige *burn-out* heet en moest huiswaarts keren. Terug in Nederland kon Idenburg minister-president worden. Na de verkiezingen van 1918, waarin vooral de rooms-katholieken de invoering van het algemeen kiesrecht hadden verzilverd, leek hij een acceptabele premierskandidaat voor zowel katholieken als protestanten. Maar Idenburg weigerde. Hij voelde geen enkele behoefte om zich op te werpen als de nationale leider. Eenmaal aangesterkt, nam Idenburg wel weer de portefeuille ‘Koloniën’ op zich. In die functie werd hem gaandeweg duidelijk dat, hoewel de koloniale politiek nog volop in ontwikkeling was, de superioriteit van Europa vroeg of laat ten einde zou komen. Zelf maakte hij de teloorgang van koloniaal-Nederland niet meer mee. Met zijn overlijden, in 1935, stierf de ethische ambitie om een Indonesische revolutie vóór te zijn en in goede, evolutionaire banen te leiden.

Engelen uit Europa is een stevige studie, die berust op uitvoerig literatuur- en archiefonderzoek. Anders dan men wellicht verwacht, is dit boek geen traditionele politieke biografie. Het is veeleer een intellectuele biografie of, zoals de auteur in de inleiding zelf stelt, ‘een geopolitieke microgeschiedenis’. Van der Jagt heeft via Idenburgs beleid een beeld willen schetsen van de wijze waarop het Nederlands ethisch-imperialisme vorm heeft gekregen. Dat is overtuigend gelukt. Bijzondere aandacht is daarbij uitgegaan naar de geopolitieke verhoudingen, mede om te ontsnappen aan de valkuilen van een te nationaal of Eurocentrisch – dus eenzijdig – perspectief. En ook dat is te merken. Het is knap hoe Van der Jagt Idenburg leven steeds weer heeft weten te verbinden met de wereldgeschiedenis en er tegelijkertijd in is geslaagd complexe ontwikkelingen helder uiteen te zetten.

Met ruim vierhonderd pagina’s hoofdtekst is dit best een lijvig boek. Maar gezien de hoofdpersoon was dit welhaast niet te voorkomen. Over Idenburg en het turbulente tijdperk waarin hij werkte valt nu eenmaal veel te vertellen. Een van de belangrijkste *takeaways* is dat Idenburg een veel grotere invloed heeft gehad op het Nederlandse koloniale beleid in Indonesië dan tot voor kort is aangenomen. Wie meer wil weten over Nederland, Nederlands-Indië of Azië in de vroege twintigste eeuw moet dit mooie boek dus zeker lezen.

Mr. drs. Rowin Jansen, Radboud Universiteit